

lis aurájával. Amivel Baránszky a hontalanság és az emigrációs lét nyelvvesztését, -szórástát, sőt családja művelt többnyelvűségét is „ábrázolja” mintegy. Ez az erezés végigfut a könyv testén. Szerepel például a kötetben egy költeménypáros, a műfordító-költő „bájosan” komoly játéka (XXXVII., XXXVIII. – az utóbbi cím a kötetben sajtóhibával), amely egyben a versfordítás lehetetlenségéről is szól. Ez a Baránszky-vers magyar szavakkal kevert angol textus: a bal oldalon az angol van magyar szavakkal „spékelve”, a túloldalon meg a fordítás megfordítása szerepel, ahol az iménti magyar szavak angol változatait cífrázza a magyar. (Ez nem vicc, bár megvan a humora e poétikai játéknak.)

A jelenséget tovább is lehet gondolni, a legújabb magyar poézis szemszögéből összegyűjtve a rokon megoldásokat. Számomra Tandori KOPPAR KÖLDÜS-e és bizonyos furcsa rímű újabb dalai (sokszor ugyancsak idegen nyelvi környezetet idéznek!), sőt Domonkos István KORMÁNYELTÖRÉSBEN című poémája vág ide, mint Határ Győző bizonyos szövegei (ám az ő nagy életművében szinte mindenre lehet példát találni). Anélkül, hogy e jelenség leltárát teljesnek gondolnánk, annyit meg lehet kockáztatni, hogy a Kárpát-medence térségén kívül a nyelvi elárvulást, romlást bizonyos költők poétikai-nyelvi eszközként kamatoztatják, ami egyúttal furcsa, fájdalmas gazdagodást is jelent. Ha némiképpen viccesre fordítjuk a szót, akkor erre azt is mondhatjuk, hogy e poétikai eljárás a magyar költők „internacionalizmusának” sajátos győzelme is.

Ha már szemlénk elején a kötet versszövegeinek „olvasási, percepcionális” próbáit emlegettük, akkor azt is szükséges szóvá tenni, hogy a költő-esztéta sok-sok kulturális referenciakört mozgat: sokat feltételez olvasójáról. Ám aki a magyar szellemi élet nagyjainak társaságában nevelkedett, és aki később Erwin Panofsky mellett volt tanár és kutató, poétaként sem adhatja alább. Kár is lenne – és nem is volna hiteles –, ha költőként megtagadná tőlünk, versolvasóktól a „tudásait”.

E nagyívű, felettébb különös költői kötet egyedi verseinek szakaszformáit „verstábláknak” neveztük. Sokféle referenciát kelt, ha a szerző római számokkal címezi meg a mű önmagában megkomponált, „szövegszerkesztett” darabjait (szériába rendezve őket). Ezzel

egy napról napra változó kor költője arra (is) emlékeztet, hogy egykor táblákra vésték a (fontos) alapszövegeket (Mózes törvénytáblái, ama tizenkét táblás törvények stb.). Sőt a klasszikus korok épületfeliratai, epitáfiumai is némileg hasonlóak voltak. Tán erre utal ez a poétikai metafora – képversen innen, szövegversen túl.

Baránszky László itthon a jelenleginél nagyobb ismertségre, hírre tehetne már szert (és végre jeles bibliográfusok, katalógusszerkesztők sem cserélnék össze az apát a fiával, azaz Baránszky-Jób Lászlót Baránszky Lászlóval).

Fogarassy Miklós

SOLT OTTILIA: MÉLTÓSÁ- GOT MINDENKINEK. ÖSSZEGYŰJTÖTT ÍRÁSOK I-II

Válogatta és szerkesztette:

Eörsi János, F. Havas Gábor, Kemény István

Felelős szerkesztő: F. Havas Gábor

A Beszélő kiadása, 1998. 552+556 oldal,

2950 Ft

Aligha lehet szabályos recenziót írni Solt Ottilia összegyűjtött írásairól. Egyfelől itt a sajátos *szokásos* gond: a korai halál hagyatékká, *életművé* változtatta a szövegeket. Alapos értékelésükhöz nagyobb távlatra lenne szükség. A nyughatatlan szerző ráadásul különböző foglalkozásokat űzött, nehezen összehasonlítható terekben és időkben. Sok jel utal arra, hogy az írás fontos volt számára, de korántsem töltötte ki az életét. A recenzens természetesen csak az írások és nem az életút értékelésére vállalkozik.

Eleinte tudományos dolgozatokat, később riportokat, helyzetjelentéseket, majd életének 1989 utáni szakaszában főként könyvismertetéseket, politikai beszédeket és elemző írásokat állított elő. Pályája kezdetén az első, a hetvenes évek közepétől már kizárólag a második nyilvánosságban (főként az illegális *Beszélő*ben) közölte írásait. 1989 után – amikor végre leomlottak a két nyilvánosság ha-

tárai – egy ideig a hivatásos politizálás, a sajtó (a legális *Beszélő*), végül a felsőoktatás világában tevékenykedett.

A tudomány, a publicisztika, a direkt politizálás szokásai és szabályai különböznek, ráadásul a két nyilvánosság nyelve, megfejtési kódjai és üzengetési módszerei is eltérők voltak. Az sem könnyíti a recenzens helyzetét, hogy a kötet nemcsak írott szövegek, de *leírt beszédek*, hozzászólások gyűjteménye is. Nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy az írott szöveg és a jegyzett beszéd szerkezete, szokáncse, érvelési módja különbözik.

A szerkesztők *műfajok* szerint csoportosították az említett terekben szertelenül ideoda mászkáló szerző írásait. Az első kötetben a vállalati világról, a szakmunkásképzésről, a cigányságról és főként a szocializmus szegényeiről szóló szociológiai *tanulmányokat*, jó részt hasonló tárgyú *könyvismertetőket*, végül az 1989 utáni időszakból származó *parlamentari beszédeket*, *interpellációkat* és *hozzászólásokat* találunk. Ezzel a csoportosítással a szerkesztők követni tudták Solt érdeklődésének és tevékenységének időbeli változásait. (Csak a könyvbírálatoknál tapasztalható némi torlódás.)

A második kötetben a *Beszélőben* 1991 és 1996 között megjelent írások olvashatók. (A szerkesztők Solt Otilia publicisztikájának kb. egyharmadát nem közölték a kötetben – a szelekció szempontjait nem ismerjük.) Itt néhol zavaró a jelentős időbeli keveredés. A cikkeket a szerkesztők téma szerint csoportosították, az időrend csak a csoportokon belül érvényesül. Témaváltásnál ezért több év különbséggel megjelent cikkek követik egymást. A parlamentari beszédek és a *Beszélőben* közölt írások egy része közötti kapcsolat is csak szorgos lapozgatással követhető.

A szocializmus éve

A hetvenes évek elején írt két vállalati esettanulmány érzékletes, részletes leírás a szocializmus időszakában a vállalatokon belül kialakult viszonyokról. Solt itt – hasonlóan Kemény Istvánhoz és tanítványaihoz (*akkor* fiatal szociológusok, pszichológusok és közgazdászok) – elsősorban a hivatalos és a tényleges működés eltéréseit vizsgálta. A kommunista hatalom önképe, amit *fent*, a minisztériumokban, a vállalati központokban és a pártbizottságokban megfogalmazott tervek-

ben, működési szabályzatokban, munkavédelmi előírásokban rajzoltak, nem egyezett azzal, amit *lent* a műhelyeket és irodákat járó, interjúkat készítő, dokumentumokat gyűjtő terepkutatók láttak és regisztráltak. Nem csupán az informális kapcsolatok rendkívül fejlett és hatékony hálóra bukkantak, de hamar kiderült az is, hogy a rejtett kapcsolatok szövevényei nélkül a rendszer összeomlana, vagy legalábbis sokkal nagyobb veszteségekkel és sűrűlódásokkal működne.

A két tanulmány több mint a Kemény-iskola fő megállapításainak kiterjesztése újabb esetekre. Solt terepkutatásai ugyanis a magyar ipar átlagánál fejlettebb, a nemzetközi élvonal technológiáját alkalmazó és szervezési elveit követő helyszíneken folytak. A műszaki haladás és a *scientific management* bővületében élő vállalati vezetés háta mögött működő informális rendszerek bemutatásával Solt a szocialista gazdasági rendszer modernizálásának korlátait jelezte. Fontos felfedezése, hogy az új technika nemcsak azért nem semleges, mert kezelői tudásuk és helyismeretük révén nyomást tudtak gyakorolni az arctalan tulajdonosra, a pártállamra. Az új technika társadalmi átrendeződéseket is okozott. A képzett munkások számára lehetővé tette a társadalmi felemelkedést, mások esetében a megállíthatatlan lecsúszás előidézője. Solt a vállalati világban elemezte először a társadalmi egyenlőtlenségeket, ám hamarosan újabb terepen folytatta kutatásait. A szakmunkásképző iskola sem csupán a tudás közvetítője: „*A mai, szinte napi munkaerőigényekhez igazodó, tehát korlátozó szakmunkás-beiskolázási mechanizmus a termelés jelenlegi struktúráját és a fennálló társadalmi réteggülönbségeket is konzerválja. »Suba subához, guba gubához« – előnyösebb pozícióból induló gyerekeknek jobb szakma, előnytelenebből indulóknak rosszabb szakma.*” (I. kötet 160. o.)

Innen már csak egy lépés a radikális következtetés: *az egyenlőtlenséget folyamatosan elő-állító szocialista rendszer a szegénységet is újratermeli.* Az elfogulatlanul vizsgálódó szociológus itt az első nyilvánosságban tiltott területre ért. A kommunista hatalom (emlékszünk, a *proletariátus* diktatúrája) a társadalmi egyenlőtlenségek felszámolójaként határozta meg önmagát, ezért nemcsak a szocializmusbeli szegénység létét tagadta, de az egyszerűség kedvéért a szegénység *fogalmának* használatát

is tiltotta az első nyilvánosságban. (Leleményes szociológusok ekkor találták ki a halmozottan hátrányos helyzet fogalmát.)

Solt Ottilia a szemantikai és publikálási tilásokat nem vette tudomásul, ezért előbb az első nyilvánosság peremére került, majd átlépett a második nyilvánosságba. A *Budapesti Nevelő* című folyóiratban még „szabályos” tanulmányokat közölt. A szamizdatban műfajt is váltott, a szociográfia és a feltáró újságrírás módszereit ötvöző rövid leírásokban mutatta be a hetvenes-nyolcvanas évek magyarországi szegényeinek világát, tárgyaikat, lakásait, szokásaikat.

Ez a világ korántsem olyan, amilyennek a szegényekkel csak alkalmanként és különös helyzetekben érintkező felső középosztály látja. A tanulmányokból és az életképekből kiderül, hogy a magyarországi szegények, fejlett vagy fejlődő világbeli társaikhoz hasonlóan, az életük minden mozzanatát átfogó, igen hatékony túlélési stratégiát dolgoztak ki. Nem a kegyetlenség, az erkölcstelenség és a rövid távú önzés, sokkal inkább a szívélyes, ám borulékony szomszédai, baráti kapcsolatok, az együttműködés és a hivatalossággal szembeni (a törvényeket hol kihasználó, hol megszegő) szolidaritás jellemzi életüket. A kapcsolati hálókból meghatározó szerepet játszanak az asszonyok. Ők stabilizálják a családi, rokonsági kapcsolatokat. Solt Ottilia arra is felhívja olvasói figyelmét, hogy a szegények osztálya olyan, mint egy tartály, a leszakadók vagy a tradicionális társadalmakból érkezők feltöltik, a sikeresen felfelé mozgók apasztják az állományt. A magyarországi szegénység esetében „a gazdasági élet fellendülése [a hatvanas-hetvenes években – L. M.] a régi budapesti szegénység jelentős hányadát felszippanította az alsó középrétegbe”. (I. kötet 280. o.) A régiek helyére újak áramlottak: „Napjainkban a fejlett országokban azt figyelhetjük meg, hogy a szegénység kultúráját régi, illetve frissen bevándorolt színes bőrű kisebbség veszi át vagy alkotja újra. A fejlett országoknak ez az új szegénysége. Nálunk is hasonló folyamat indult meg: a hazai cigányság tömegei integrálódtak a társadalomba, a szegénység pozícióját foglalva el.” (Uo. 281. o.)

Az új szegénység, benne a cigányság, nem púp volt a többi réteg hátán, hanem azzal, hogy növelte az amúgy igen merev szocialista gazdasági rendszer rugalmasságát, javította a

gazdasági hatékonyságot. Közülük kerültek ki az építőipar és a mezőgazdaság szezonális munkacsúcsain nélkülözhetetlen alkalmi és segéd munkások. Az alacsony bérű segéd munkások tették lehetővé az átlagbér-szabályozás korlátainak áttörését, a kvalifikált munkaerő fizetésének emelését is.

A szegényeknek a teljes foglalkoztatásból származó konjunktúrája törékenynek bizonyult. A csökkenő beruházások és a KGST-kereskedelem visszaesése miatt eladósodott nagyvállalatok elsőként a szegényeket, a cigányokat bocsátották el a nyolcvanas évek közepén, második felében. Solt Ottilia így az elsők között tudósíthatott a szocialista gazdaság kifulladásáról. A saját (fokozatos, kevesebb veszteséggel járó, szakszerű, humánus stb.) rendszerváltásuk mítoszát építgető reformkommunisták és baloldali társutas értelmiségiek számára különösen hasznos emlékezetfrissítő lenne Solt ekkoriban írt műveinek (újra)olvasása. Nem csupán arról tudósít, hogy a szocializmus alatt is létező, per sze soha nem mért és még kevésbé publikált munkanélküliség növekedett jelentősen a nyolcvanas évek második felében. Írásaiból megtudjuk azt is, hogy a korabeli reformkommunista vezetés a munkakerülő (értsd munka nélküli szegények) számára nem kínál új egyezséget. Sokkal inkább a jóléti állam előtti kapitalizmusra emlékeztető büntető szabályozással, rendőri erőszakkal akarta őket semlegesíteni: „*A teljes foglalkoztatás kontra vállalati hatékonyság + garantált létminimum dilemmájában a természetlen kompromisszumokban oly nagy múltú rendszer olyan megoldásra jutott, ami a szegénységet teljes katasztrófába sodorja. Lemondott a teljes foglalkoztatásról, hogy mentesítse a vállalatokat ennek költségeitől, a munka nélküli maradóknak pedig nem adott semmit. Nem, ennél többet tett: 1985. január 1-jétől életbe lépett egy elnöki tanácsi rendelet, amely lehetőséget ad, hogy bűnözőként kezeljék és kényszermunka formájában vonják ki a munkapiaci forgalomból a munkanélkülieket.*” (I. kötet 348. o.)

Az erőszakmentes baloldaliság előnyei

A rendszerváltás előtti kelet-közép-európai ellenzéki mozgalmak résztvevői, ezen belül a magyar demokratikus ellenzék tagjai igen sokféle, gyakran egymásnak ellentmondó eszmével, ideológiával rokonszenveztek. A

korabeli hivatalosság által tiltott eszmeáramlatok és az illegális ellenzékiek viszonyának alapos leírása, a divatos, majd megunt szerzők, irányzatok bemutatása még várat magára.

Recenzens alkalmatlan e hiányok akár részleges pótlására is. Annyit azonban állíthatunk, hogy ha volt közös halmaza a sokféle irányból érkezett ellenzékiek világnézetének, akkor abban az emberi jogok védelme mellett mindenképpen fellelhető volt egyfajta antikommunista, erőszakmentes baloldaliság. A civil társadalom újraélesztésének hangsúlyozása, a lakó- és munkahelyi öngazgatás, a szövetkezeti és munkástulajdon formáinak propagálása, az elnyomottak és kismizettek támogatása, a környezetvédelem védelmére vagy az ellenkultúra termelésére és fogyasztására szervezett mozgalmak felkarolása a jellemző tünetei ennek a kommunistaellenes baloldaliságnak. Az erőszakmentességet, szelidséget pedig a forradalmi erőszak elvetése, az önkény- és tekintélyuralom radikális tagadása, a spontán és lassú átalakulási folyamatok, a külpolitikai semlegesség, az önkéntesség iránti rokonszenvük jelezte.

A majdani kutató talán feltárja azt is, hogy miért és miként szakított (próbált szakítani) számos ellenzéki a nyolcvanas évek második felében és főként 1989 után ezzel a tradícióval. Talán azt is bemutatják majd a jövő történészei, hogy a rendszerváltás után erőszakmentes baloldali múltjukra hivatkozva miként próbálták lejáratni a volt ellenzékieket az addig lapulók, sőt a kommunista hatalommal kooperáló szélsőjobboldaliak és „alámerrülő” konzervatívok. És persze azt is, hogy miként viselkedtek ebben a helyzetben a megtámadottak.

Solt Otília 1989 utáni írásai fontos adalékok lehetnének egy ilyenfajta elemzésnek. Jól példázzák ugyanis az ellenzékiek által választott egyik lehetséges utat. Solt nem látta különösebb szükségét nézetei felülvizsgálatának. A háború előtti rendszer iránti nosztalgiáit nem leplező új rezsimmel szemben vállalta a baloldali tradíciót: „1990 májusában még korántsem volt olyan magától értetődő, ami 1991 májusára az lett: a Magyarországon hatalomra kerülő koalíciónak világos alternatívája van. Az embereket intézményes hierarchiába rendező jobboldalisággal szemben az alapvető egyenjogúságot hír-

dető baloldaliság, egy hajdanvolt (s akkor sem jó) berendezkedés restaurációjának konzervativizmusa helyett nyugatos modernizmus, tekintély helyett jog, egy hajdanvolt uralkodó elit reinkarnációja helyett a teljesítmény versenye, múlt helyett jövő.” (II. kötet 96. o.) Még világosabban fogalmaz az e megállapításához fűzött lábjegyzetben: „A különféle kisebbségi jogok körülbástyázásával, az autonómiák tiszteletben tartásával, a törvény előtti egyenlőséggel stb. Senki ne tévesszen meg, hogy mindezen értékeket és jogintézményeket egyetlen kormányképes jobboldali párt sem vonja kétségbe a működő parlamenti demokráciákban! Ezek mégis a baloldal visszavonhatatlan vívmányai a polgári világ történetében.” (Uo.)

Eroszakmentes baloldaliként meglepve tapasztalta, majd élesen elítélte a háború előtti rendszer szimbólumainak, intézményeinek restaurálását, szokásainak, a régi úri osztály stílusának megelevenedését, a szélsőjobb iránti (hagyományos) engedékenységet. Az 1992-ben közreadott, DR. ANTALL FELELŐSÉGE című cikkében írja: „...Antall József, keresve bázisát, egyre inkább erre felé tapogatózott: jobbfelé. Háborús veteránok s a történelmi jogfolytonosság nevében uralkodó úri középosztály fantomjai között igyekezett feléleszteni az odaadást. Végzetesen érzékellen volt a széles rétegek méltósága iránt, amelyet újra és újra megsértett a történelmi Magyarország, a nemesi alkotmány és a hadi dicsőség állandó emlegetésével, mert ősök nem voltak részei ennek a hagyománynak. Elfogadhatatlan kockázatnak kitéve a kisebbségben élő magyarokat, de akár a Magyar Köztársaságot is, az avított ébredzők kedvéért újra és újra meglebegettette a határrevízió lehetőségét. S a teljes kommunikáció uralmáért ácsingózó MDF-törzs kedvéért belement abba az izléstelen támadásba a média ellen, amit határozottan elhárított még 1990 nyarán. S most már résen kell lennie, ha meg akarja óvni mindazt, amivel az Ellenzéki Kerekasztalnak sikerült elkerülni a szomszédok lehangoló sorsát. A miniszterelnöknek – ha még most is komolyan veszi kormányra lépésekor hangoztatott elveit és céljait – fel kell ismernie, hogy tragikusan rossz útra tévedt, hogy ezen az úton egyszerűen nincs számottevő erő, amely támogatni tudná. A két évvel ezelőtt még következetesen antifasiszta miniszterelnök most ott tart, hogy belügyminisztere szemrebbenés nélkül 1919-et nevezí a magyar történelem mélypontjának, elegánsan elfeledkezve 1944-ről. A jogállam fővárosi rendőrkapitánya [bizonyos Pintér Sándor – L.

M.] jó modorú kis rasszista rohamcsapatok vezérével társalkodik hivatalában.” (II. kötet 132–133. o.)

Solt Ottilia a másik, a *posztkommunista* restaurációt sem kedvelte. Amikor a posztkommunisták 1994 után újból elővették régi terveiket, és a nagymarosi vízi erőmű építését, az iskolák körzetesítését, a megerendszer feltámasztását propagálták, Solt visszautalt a demokratikus ellenzék, az alternatív szervezetek és mozgalmak, illetve egyes, a hivatalos tudomány permén működő szakértők 1989 előtti érveire. Nemcsak a posztkommunisták növekvő arroganciáját, de a régi kommunikációs szokások újbóli jelentkezését is elutasította: „*Olyan embereket fogadott Gál Zoltán, az Országgyűlés elnöke az Országházban – s erre elhívta a tévékamerát is –, akik az elmúlt hónapokban panasszal teli leveleket írtak a parlamentbe. Persze nem mehettek oda mind egy szálíg, mind a kétezren (mert ennyien írtak az elmúlt egy évben az Országház panaszirodájába), az elnök munkatársai gondos munkával kiválasztottak közülük húszat. Húsz olyan levélíró, aki nem személyes ügyben kért kijárást, hanem a közjó érdekében ragadott tollat. Ő, a kedves, ismerős, többnyire nyugdíjas korú levelezők, akik eljuttatják a hatalomhoz a Nép óhaját-sóhaját! (S akik közül aztán a címzett gondosan válogat.)*” (II. kötet 201. o.)

...és hátrányai

Szép magyar nyelven írt számos cikk, riport bizonyítja nemcsak Solt tehetségét, de az erőszakmentes, szelíd baloldaliság jelentős intellektuális hozamait is. A hatalmával visszaélő, a munkanélküliket, a rettenetes országokból egy szál ruhában menekülőket vagy a hajléktalanokat zaklató, üldöző, hátrányosan megkülönböztető, előítéletesen viselkedő kis és nagy hatalmasságok bemutatása, leleplezése közben még a szociálisan érzéketlen olvasót is megérinti és magával ragadja a védetlenek, a gyengék iránti *szolidaritás*. Különösen figyelemre méltók ebből a szempontból az élete utolsó éveiben írt, a szociográfia és a feltáró újságírás előnyeit egyesítő életképek. Ezekből a rövid, tömör írásokból kiderül, hogyan állítja elő az új kapitalista osztálytársadalom a magyar világ örök figuráit, az ölbanlakó szolgálégényt, a rabságban tartott cseleklányt és a másik oldalon az újjgazdag magyar nábobot.

Solt – publicisztikája, országgyűlési beszédei tanúsága szerint – nemcsak hogy elfogadta az új jogrendet, de szigorúan számon kérte a szakszerű jogértelmezést és -alkalmazást a hatalom új birtokosaitól, az igazságszolgáltatás szerveitől és különösen a rendőröktől. Felrótta nekik a jogtalan fegyverhasználatot csakúgy, mint a szegények zaklatását. Könyörtelenül elítélte a faji előítéletek bármilyen megnyilvánulását kormánytagnál, bírónál, hivatalnoknál, rendőrnél egyaránt. Az erőszakmentes és kommunistaellenes baloldali igazi gondjai akkor kezdődnek, ha a szegények vagy más, befolyással nem bíró emberek, csoportok követnek el törvénysértést. Amikor Demszky Gábor frissen megválasztott főpolgármester némi rendet kívánt csinálni a budapesti aluljárókban, és eközben szembekerült régi harcos társaival, a Katalizátor Iroda engedély nélkül árusító, engedélyért tudatosan nem folyamodó, majd a szabálysértési eljárás során kirótt pénzbüntetést nem fizető munkatársaival, Solt habozás nélkül a szabálysértők oldalára állt. Demszky visszakozott, belátta, hogy rossz forgatókönyv szerint cselekedett. Solt ezt „*az őszinteség és a szembenézés gesztusaként*” értékelte. (II. kötet 100. o.)

A Katalizátor Iroda esete jelentőségét tekintve össze sem hasonlítható az 1990-es *taxisblokáddal*, ahol Solt újból a jogot figyelmen kívül hagyók (lázadók?) oldalára állt: „*Mi rokonszenveztüink – mit tagadjuk – ezzel az országos méretű polgári engedetlenséggel. Lenyűgözött, ahogy a lakosság a fővárosban és vidéken derűsen tudomásul vette a kényelmetlenséget, és megtalálta a szolidaritás kifejezésének formáit, mintha végre anyanyelvén beszélne. [Kiemelés tőlem – L. M.] Imponált a biztonság, amellyel a torlaszépítők nagyon kevés tévedéssel meg tudták mondani, hogy mi a fontos, mi a fontosabb, és mi nem az: hogy átengedték az orvost, a kenyereskocsit, a temetési menetet, de feltartóztatták a követelőző haszonért futókat (nem mintha az egyéni haszon hajszolása nem lenne tiszteletre méltó dolog, csak hát itt sztrájkhelyzet esete forgott fenn). Tiszteletet parancsolt a spontán szervezőkészség, a menet közben kiválasztódó szervezők küzdelme felelősségükkel.*” (II. kötet 102. o.)

Ez a cikk azon ritka alkalmak egyike, amikor Solt Ottilia kilép az általa választott szerepből – szószólóként nem egyes ügyekben

mozgósít (single issue movement) és tájékoztat, hanem egy szerinte kívánatos társadalom képét is felvillantja: „*Azt képzeltük, hogy a fél évig csettő-bottló kormányt jobb teljesítményre, a nemzet egésze képviselőiténél profetikus szerepével birkózó többségi pártot szélesebb konszenzuseresésre sarkallja majd a figyelmeztetés, az elégedetlenkedő társadalom pedig, tapasztalva saját erejét és gyengeségét, nem utolsósorban a televízió végigizgult ÉT-tandráma tanulságain okulva lendületesen nekifog érdeképviseletét, a szakszervezeteket megerősíteni.*” (II. kötet 102. o.)

Nem kívánunk itt a jogi idiotizmus (ismert kifejezés, elhíresült orosz forradalmár tollából) hibájába esni, ám a *jogkövetés és a politikai, jogszabályi változtatást kikényszerítő jogsértés viszonyát sokkal ellentmondásosabbnak tartjuk, a jogsértéssel kivívott jogszabály-módosításnak sokkal több káros mellékhatását érzékeljük, mint tette Solt Otília.*

Az ősi *gesztus szépsége és tisztasága („A ki tőled kér, adj neki, és a ki tőled kölcsön akar kérni, el ne fordulj attól”), a viszonylagos jómódunk miatt korántsem nyugodt lelkiismeret háborgása sem feledtetheti velünk, hogy a modell hibás, a baloldal kedvelte utópiák alapján nem építhető működőképes társadalmi rendszer. A szolidaritás soha nem volt a társadalmak fő szervezőereje: „az erkölcsi koordináció nem játszék – nem is játszhat – uralkodó szerepet egyetlen modern társadalmi-gazdasági rendszerben sem”. (Kornai János: RÉGI ÉS ÚJ ELLENTMONDÁSOK ÉS DILEMMÁK. Gondolat, 1989. 25. o.)*

Azt sem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy 1989 után a rendszerváltó többsége fantáziátlan gyakorlatiassággal – Kornai fogalmait használva – a bürokratikus koordináció nyomasztó uralmát a piaci koordináció meghatározta rendszerrel kívánta felváltani. Olyan piacgazdaságot és demokráciát készültek létrehozni, ahol a forradalmi erőszakon alapuló jogot és a jogon kívüli önkényt a mindenkire egyformán érvényes jogrend – korabeli szóval a jogállam – váltja fel.

A demokratikus ellenzék a kommunista rendszer által aláírt nemzetközi egyezményekre hivatkozva tudatosan megszegte az illegitim hatalom, az egypárti diktatúra törvényeit s főként alacsonyabb szintű jogszabályait. Az új hatalom (esetleg nem rokonszenves) törvényei és jogszabályai ilyen alapon nem kérdőjelezhetők meg. Az emberek és in-

tézmények közötti érintkezést, a piaci műveletek kiszámíthatóságát – beleértve a tulajdonszerzést és -átruházást – demokratikusan választott (legitim) testületek – a parlament és az önkormányzatok döntései biztosítják. A túlhatalom kialakulását a hatalmi ágak gondos szétválasztása akadályozza meg. A törvények tömeges megszegése ugyan üzenet, „tiltakozás” (Hirschman), ami a hatalom birtokosait korrekcióra készítheti, ám egy olyan világban, ahol hagyományosan széles körben érvényesültek a törvénykerülő magatartás formái, minden ilyenfajta (hasznos vagy káros) korrekció késlelteti a jogrend megszilárdulását.

Solt nem így látta: „*A taxisblokad ígéretei szertefoszlottak, a társadalom kicsike októberi figyelmeztető forradalma szinte észrevétlenül elbukott. Kis, pici forradalom volt, leveréséhez sem kellett idegen hadsereg. Amikor a társadalmat a hatalom intézményei legyőzik, ellenforradalom következik. Tudják, az az ellenforradalom, amikor csak a belefáradt kiskatonát (= nép) ítéli el, a parancsnok (= hatalom) ártatlan.*” (II. kötet 102. o.) Fegyelmezett forradalmárként – nem lévén forradalmi helyzet –, parlamenti képviselőként és újságíróként mindent megtett azért, hogy a szűkösen rendelkezésre álló javak és szolgáltatások minél nagyobb hányada jusson a szegényeknek. Az ősi gesztust gyakorolta, a rendszert építő, átmentő hatalom gondjai kevésbé érdekelték, utópiát sem épített. Legtöbbször az esetet és nem a szerkezetet értelmezte. *Ekként korlátozva önmagát sikerült megőriznie erőszakmentes baloldaliságát.*

És a többiek mire jutottak?

Laki Mihály

A POLITIKA VÉDELMEBEN

Tamás Gáspár Miklós: *Törzsi fogalmak I–II*
Atlantisz, 1999. 384+456 oldal, 2695 Ft

(**Műfaj, metafizika**) Tiszteletet parancsoló terjedelmű és zavarbaejtően gazdag gondolati anyagot görgető mű ez: jó nyolcszáz oldalnyi válogatás a gondolkodó elmúlt húsz évben keletkezett filozófiai esszéiből. Az olva-